

HAL
open science

Tipologiaj demandoj kaj perspektivoj rilate al la konstruitaj lingvoj

Philippe Planchon

► **To cite this version:**

Philippe Planchon. Tipologiaj demandoj kaj perspektivoj rilate al la konstruitaj lingvoj. Internacia Pedagogia Revuo, 2021, 51ème Année (2021/2), pp.4-14. halshs-03513429

HAL Id: halshs-03513429

<https://shs.hal.science/halshs-03513429>

Submitted on 5 Jan 2022

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Tipologiaj demandoj kaj perspektivoj rilate al la konstruitaj lingvoj

Philippe Planchon

Universitato de Tours, LLL (UMR 7270)

Resumo. Kiel karakterizi la konstruitajn lingvojn laŭ tipologia vidpunkto ? Necesas distingi inter lingvistikaj kriterioj kiuj rilatas al la strukturoj de la lingvoj, kaj sociolingvistikaj kriterioj kiuj rilatas al la sociaj kondiĉoj de uzo de la lingvoj. La kategorio de la konstruitaj lingvoj plu estas fonto de malfacilaĵoj, tiel ke jam de longe ŝajnis oportune ellabori apartajn kriteriojn por interlingvistiko. Tamen, estas necese pravigi la elekton de tiaj kriterioj, kaj denove distingi inter lingvaj kaj sociaj aspektoj. Ni proponos plurajn manierojn artikigi tiujn kriteriojn. Tio estas aparte grava por Esperanto, sed ankaŭ por klarigi la propraĵojn de aliaj konstruitaj lingvoj, kaj por prilumigi la plej ĝeneralajn propraĵojn de la homaj lingvoj.

Ŝlosilvortoj: tipologiaj kriterioj ; interlingvistiko ; sociolingvistiko ; konversaciaj skemoj.

1 Diverseco de la tipologiaj kriterioj

La nombro de la konstruitaj lingvoj superas mil kaj plu kreskas. Pro tiu multobliĝo, tipologia vidpunkto ja taŭgas. Tipologio klarigas la diversecon de la lingvoj uzante specifajn kriteriojn por distingi lingvo-tipojn. Sed la elekto de la kriterioj ne estas simpla afero. Kiel distingi inter la konstruitaj lingvoj ? Kiaj kriterioj ebligas distingi inter la konstruitaj lingvoj kaj la etnaj lingvoj ? Ĉu la kriterioj devas esti propraj al la konstruitaj lingvoj ?

Oni povas distingi du tipojn de variado inter la lingvoj. Unuflanke, la variado kiu rilatas al la parolantoj kaj al la uzo de la lingvo dependas de la socia aspekto de la lingvo, kaj tion studas sociolingvistiko. Aliflanke, la propraĵoj definitaj en la normo mem de la lingvo rilatas al la lingvistika aspekto (ekzemple la leksiko, la sintakso, la fonologio, ktp).

Sed ĉu ne utilis ankaŭ pristudi la konstruitajn lingvojn per aparta metodo, t.e. interlingvistika aliro¹ ? Jam estis provoj konstrui interlingvistikajn tipologiojn. Bedaŭrinde, ili ofte miksas lingvajn kaj sociajn kriteriojn. Sed ili ebligas pli da distingo inter la konstruitaj lingvoj ol la ĝeneralaj tipologioj ebligas (ekzemple, la diskutado pri la natureco² ebligas distigon inter diversaj tipoj de konstruitaj lingvoj). Tiukampe, granda laboro estis farita por recenzi kaj pristudi la konstruitajn lingvojn³, sed gravas pridemandi la kriteriojn uzindajn.

¹ Unua provo tiudirekte estis tiu de Gaston Moch en 1897.

² Lyons (1991), Gobbo (2012), Stria (2015).

³ Vd. interalie Eco (1996), Duliĉenko (1990), Okrent (2010), Albani & Buonarrotti (2001).

Pro tio, oni povas konstrui iun "tipologion de la tipologioj". Ni jam aludis du distingojn. Unue, tipologio povas baziĝi sur lingvaj propraĵoj (**lingvistikaj tipologioj**), aŭ sur sociaj propraĵoj (**sociolingvistikaj tipologioj**). Due, tipologio povas aplikiĝi al ĉiuj lingvoj (**ĝeneralaj tipologioj**), aŭ specife al la konstruitaj lingvoj (**interlingvistikaj tipologioj**). Se oni krucigas tiujn du distingojn, oni povas distingi kvar kazojn, kiel montras la tabelo 1.

Tabelo 1 – Diversaj aliroj al tipologioj

	Lingvistikaj tipologioj	Sociolingvistikaj tipologioj
Ĝeneralaj tipologioj	Laŭ lingvaj analiz-niveleoj	Lingvo-varioj (cf. Stewart)
Interlingvistikaj tipologioj	Laŭ propraĵoj de la lingvoj	Laŭ celoj kaj uz-kondiĉoj

2 Lingvistikaj tipologioj

2.1 Ĝeneralaj lingvaj kriterioj

La unua speco de klasifikado estas tiu de la historia kaj kompara lingvistiko. Tiu strategio malfacile aplikiĝas al la konstruitaj lingvoj⁴. Certe, povas ekzisti iusence familioj de konstruitaj lingvoj, tiel ke oni fojfoje parolas pri idoj se temas pri reformoj de lingvoprojektoj, ekzemple parolante pri esperantidoj aŭ volapukidoj (Monnerot-Dumaine, 1960). Sed la rilatoj inter tiuj lingvoprojektoj ne sekvas la regulojn de evoluado samkiel en la etnaj lingvoj.

Aliflanke, planlingvoj povas aspekti kiel membroj de jam konataj lingvofamilioj : *Slovianski* iel parenkas al slavaj lingvoj, *Tutonish* parenkas al ĝermanaj lingvoj, *Interlingua* al latinidaj lingvoj. Tiuj komparoj estas diskutablaj, ĉar ili baziĝas sur la leksiko, sen atento pri la fonetika evoluo. Tial paroli pri parenceco estas misuzo, en la kadro de historia lingvistiko.

La dua speco de klasifikado ebligas kunligi lingvojn kiuj tute ne estas parencaj laŭ geneologia vidpunkto. Povas do temi pri proksimeco aŭ simileco de la leksikoj, tiel ke laŭ leksikologia vidpunkto, *Interlingua* kaj la latinidaj lingvoj ja estas proksimaj lingvoj.

La klasifiko ankaŭ povas okazi ĉe la fonologia kampo. Ekzemple, la lingvoj similas aŭ malsimilas laŭ la nombro de fonemoj. Tiu nombro estas tre malgranda en lingvo kiel *Toki*

⁴ Vd. tamen Brosch (2008) por provo de apliko de la hindeŭropaj nocioj al la sistemo de Esperanto.

Pona (14 fonemoj), sed tre granda en *Ithkuil* (45 konsonantoj, 13 vokaloj, 12 diftongoj). Aliflanke, la nombro de la fonemoj en Esperanto estas ordinara kompare kun la etnaj lingvoj⁵.

La silaba strukturo povas esti alia kriterio. Ekzistas etnaj lingvoj kiuj uzas regulan strukturon laŭ la tipo Konsonanto-Vokalo (japana, indonezia, malagasa), dum aliaj lingvoj uzas strukturon KVK, kaj aliaj ebligas eĉ pli malsimplajn strukturojn (Blevins, 1995). Ankaŭ la konstruitaj lingvoj povas esti konsiderataj laŭ tiu aspekto. Ekzemple, *Tunu* estas lingvo kun silab-strukturo KVKV. Aliflanke, lingvo kiel *Volapük* estas lingvo kun silab-strukturo KVK.

Ni povas ankaŭ konsideri la sintaksan strukturon. Ekzemple, la baza vortordo (inter verbo, subjekto kaj objekto) ebligas distingi diversajn lingvo-tipojn⁶, laŭ la tabelo 2 :

Tabelo 2 – Baza vort-ordo laŭ la lingvoj

ORDO	Ekzemploj de etnaj lingvoj	Ekzemploj de konstruitaj lingvoj	Ekz-oj en Esperanto (www.tekstaro.com) → Eo estas lingvo kun relative libera vortordo
SOV	japana, eŭska	Atlantean	<i>li min ekrigardis</i>
SVO	franca, rusa, ĉina	Toki Pona	<i>Ĉu vi ne amas min pli ol ĉiun ?</i>
VSO	irlanda, hebrea	Laadan	<i>haladzigas vi min per la efemeroj</i>
VOS	malagasa, fiĝia	Nyo'fa	<i>Jen tedis min la migrado</i>
OVS	apalai, tamila	Klingon	<i>Min punos Dio kaj la konscienco</i>
OSV	warao, xavante	Yulasa	<i>Ke vin kaj min li baldaŭ povos savi</i>

Ankaŭ la morfologio povas multe varii. Oni tradicie distingas inter izolaj, aglutinaj kaj fleksiaj lingvoj. Ankaŭ tiu ĉi distingo povas aplikiĝi kaj al la etnaj lingvoj, kaj al la konstruitaj lingvoj. Jen kelkaj ekzemploj⁷ : la itala kaj *Occidental* estas fleksiaj (fandaj) lingvoj ; la ĉina kaj *Glosa* estas izolaj lingvoj ; la turka kaj *Ygyde* estas aglutinaj lingvoj.

Ĉiukaze, ni konstatas ke la konstruitaj lingvoj prezentas klaran diversecon. La konstruitaj lingvoj estas pli malpli similaj al la etnaj lingvoj, foje tre similaj, foje tre malsimilaj, kaj foje prezentas apartaĵojn. Tio certe malfaciligas ilian klasifikadon, ĉar la konstruitaj lingvoj ne funkcias kiel homogena lingvo-tipo en tiuj lingvistikaj tipologioj.

⁵ Pluraj aŭtoroj substrekis tiun mezan pozicion laŭ la kriterioj de la lingvistikaj tipologioj, ne nur fonologie, sed ankaŭ sintakse kaj morfologie. Por diskuto pri tiu temo, vidu Parkvall (2010), Koutny (2015).

⁶ En kelkaj lingvoj (kiel Esperanto kaj la latina lingvo), la vortordo povas esti pli malpli libera.

⁷ Esperanto estas denove en meza pozicio : ĝi similas al fleksia lingvo (pro finaĵoj), al aglutina lingvo (kombino de morfemoj), kaj al izola lingvo (nevarieco de la morfemoj). Mankas la vokala harmonio de la aglutinaj lingvoj, kaj la variigo de la radikoj de la fleksiaj lingvoj. Tial Piron (1994) argumentis pri la izola trajto de Esperanto.

2.2 Interlingvistikaj lingvaj kriterioj

La interlingvistika tipologio ebligas pliajn distingojn, kiuj klarigas apartaĵojn de la konstruitaj lingvoj. La plej konataj estas la distingo inter pazigrafioj kaj pazilalioj ; la distingo inter skemismo kaj naturalismo (laŭ la grado de reguleco kaj fideleco al la modelo de la etnaj lingvoj)⁸ ; kaj la distingo inter aprioraj kaj aposterioraj lingvoj (laŭ la formado de la radikoj).

Ni povas aldoni kelkajn precizojn pri tiu ĉi lasta distingo. Ĝi rilatas al la formado de la radikoj, per kombinado de fonemoj. Tiu formado povas okazi per prunto de radikoj al etnaj lingvoj (**aposterioraj lingvoj**) aŭ sendepende de iu ajn etna lingvo (**aprioraj lingvoj**).

Ĉe la aprioraj lingvoj, estas pluraj manieroj por elekti la formojn : arbitre elekti sonojn (*hazarda elekto*) ; utiligi hipotezon pri rilatoj inter sonoj kaj ideoj (*ideofonoj*) ; interpreti nombron en vortolisto (*poligrafioj*) ; uzi sisteman klafisikadon (*filozofiaj lingvoj*).

Ĉe la aposterioraj lingvoj, estas ankaŭ pluraj manieroj por elekti la formojn laŭ la fontoj : unu nura lingvo kiel fonto (*reforma*) ; komuna formo inter parencaj lingvoj (*zona lingvo*) ; heterogena prunto el la plej diversaj lingvoj (*eklektismo*) ; prunto-strategioj (kun la celo krei homogenan radikaron, per adaptoj al internaj principoj de la konstruita lingvo).

La tabelo 3 prezentas sintezon de tiuj metodoj, kun ekzemploj de konstruitaj lingvoj :

Tabelo 3 – Diverseco de la metodoj por la formado de la radikoj

<i>aprioraj lingvoj</i>	ekzemploj	<i>aposterioraj lingvoj</i>	ekzemploj
hazarda elekto	<i>Kotava</i>	reforma projekto	<i>Latino sine flexione</i>
ideofona principo	<i>Blaia Zimondal</i>	zona lingvo	<i>Medžuslovjansky</i>
poligrafia metodo	<i>Universal Character</i>	heterogenaj fontoj	<i>Sambahsa</i>
klasifika strategio	<i>Dalgarno ; Wilkins</i>	prunto-strategioj	<i>Volapük ; Esperanto</i>

3 Sociolingvistikaj tipologioj

3.1 Ĝeneralaj sociaj kriterioj

Lingvo ne konsistas nur el reguloj, radikoj, morfemoj, fonemoj. Lingvo estas kodo dank'al kiu homoj parolas en difinitaj sociaj kondiĉoj. En tiu ĉi kadro, ne ĉiuj lingvoj ricevas saman atenton kaj agnoskon, kaj ĉiu lingvo devas adaptiĝi laŭ siaj propraj sociaj kondiĉoj.

⁸ Vd. Couturat & Leau (1903).

Estas diversaj klasifikadoj de la lingvoj laŭ la sociolingvistika vidpunkto. Inter tiuj tipologioj, mi uzos tiun de Stewart (tabelo 4). Ĝi estas iom malnova, sed havas la avantaĝon baziĝi sur opoziciaj trajtoj, tiel faciligante la diskutadon. Ni interesiĝos pri la kriterioj (1) ĝis (4), kiuj pure rilatas al la sociaj aspektoj⁹ (dum la aliaj kriterioj estas pli lingvaj ol sociaj).

Tabelo 4 – Sociolingvistika tipologio de Stewart (1968), laŭ Gueunier (1995)

Variecoj	(1) memstareco	(2) viveco	(3) historieco	(4) normigo	(5) funkcioj	(6) miksoj	(7) reduktoj	(8) analizeco	ekzemploj
normlingvoj	+	+	+	+	ĉiuj	-- / +	-	-	franca, malagasa, ktp.
nenormigaj lingvoj	+	+	+ / -	-	(a)	-- / +	-	-	popola franca, "nigra" angla, maroka araba...
dialektoj	-	+ / -	+ / -	-	ne ĉiuj	- / +	-	-	valona, gaskona
piĝinoj	-	-	-	-	(b)	+	+	+	Kameruna Pidgin English, camfranglais
kreoloj	- / +	+	- / +	- / +	ne ĉiuj	- / +	- / +	+ / -	antil-kreolo, jamajla, maŭrica, Kriol
pontlingvoj	+ / -	- / +	-	-	ne ĉiuj	+ / -	+ / -	+ / -	ĉada araba lingvo
kojneoj	+ / -	+ / -	- / +	- / +	ĉiuj	-- / +	-	-	kojneja greka, svahila
klasikaj	+	-	+	+	(c)	-	-	-	sanskrita, latina
artefaritaj	-	-	-	+	ne ĉiuj	+	+	+	Esperanto

(a) preskaŭ ĉiuj ; (b) rudimentaj funkcioj ; (c) klera kulturo ; - / + trajto ekaperas ; + / - trajto malaperas ; -- / + trajto kun minimuma ekzisto

Tiu tipologio pritraktas la kategorion de "artefaritaj lingvoj", menciante Esperanton. La elekto de tiu ekzemplo estas memevidenta, sed misgvida : Esperanto ekzistas laŭ sociaj kondiĉoj kiuj tute ne estas la samaj por plejmulto de la konstruitaj lingvoj. Fakte, la kriterioj estas subtaksataj por Esperanto, kiu ja estas memstara, viveca kaj historia fenomeno. Sed, se oni uzas plusojn por tiuj tri kriterioj, oni alproksimigas Esperanton al la normlingvoj, kaj ne plu eblas distingi inter tiuj kategorioj. Kiel solvi tiun problemon ? Estas ĉi tie kvar eblecoj :

1) Oni povas forkonsenti ke la kriterioj estas malpli validaj por Esperanto ol por aliaj lingvoj. Anstataŭ plusojn, oni uzu ĉi tie mikson de plusoj kaj minusoj. Tiu solvo estas nuanca, sed ĝi denove kondukas al manko de distingeco, ĉar Esperanto nun identiĝas al la kojneoj.

2) Pli interesa solvo estas la aldono de nova kriterio, ekzemple laŭ la deveno mem de la lingvo : ĉu ĝi komencis per publikigo de la normo, aŭ ĉu ĝi devenas de iu pralingvo ? Bedaŭrinde, tiu kriterio distingas nur inter la "artefaritaj lingvoj" kaj la lingvoj de aliaj tipoj.

3) Alia proponenda kriterio estus la grado de spontaneco aŭ intenca interveno en la produkto kaj evoluo de la lingvo. Tiu kriterio povus eĉ esti utila por distingi inter aliaj

⁹ *memstareco* : sendependa ekzisto de la lingvo ; *viveco* : ekzisto kaj grandeco de la parolantaro ; *historieco* : konscio de la uzoj de la komunumo tra la tempo ; *normigo* : skribsistemo, gramatikoj, publikigo de vortaroj.

lingvotipoj. Bedaŭrinde, tiu kriterio estas tro malpreciza, ĉar ĉiu lingvotipo entenas iun gradon de spontaneco kaj iun gradon de intenca interveno. La afero estas do malfacile mezurebla.

4) Mia lasta propono estas aldoni kriterion kiu ne rilatu al iu intenca deveno, sed al la spaca konsisto de la parolantaro : kie estas la parolantoj de la lingvo ? Ĉu kunigitaj en sama loko (–) aŭ disigitaj diversloke (+) ? Tia kriterio povas efiki ĝenerale, kaj taŭgas por priskribi aliajn lingvotipojn¹⁰. Plie, tiu kriterio solvas alian problemon, nome la neceson distingi inter diversaj tipoj de konstruitaj lingvoj : lingvoprojektoj malmulte parolataj estos karakterizataj de kunigiteco (–), dum planlingvoj (kiel Esperanto) estos karakterizataj de disigeo (+).

Tiuj proponoj de modifado montras ĉiukaze ke la konstruitaj lingvoj konsistigas kompleksan kategorion, kun specifaj trajtoj. Tiel ke oni bezonas ankaŭ sociolingvistikan tipologion kiu interesiĝu pli specife pri la konstruitaj lingvoj, do pri interlingvistiko.

3.2 Interlingvistikaj sociaj kriterioj

En tiu perspektivo, oni unue povas konsideri la plivastiĝon kaj ensociiĝon de la lingvoprojektoj ĝis la stato de plene funkcia planlingvo kiel Esperanto¹¹. Tiun tipologion prezentas Detlev Blanke (1985) laŭ 18-ŝtupa skalo (poste pligrandigata al 28-ŝtupa skalo).

Tio estas nur unu aspekto de la problemo, nome la vasteco de uzado. Konstruitaj lingvoj povas esti pli malpli uzataj, kaj tamen esti malsamaj se oni konsideras la sociajn kondiĉojn kiujn ili celas. Lingvo povas esti konstruata cele de internacia komunikado, sed ĝi povas esti konstruata por aliaj celoj, ekzemple por literaturaj aŭ kinartaj celoj, religiaj aŭ magiaj celoj, eksperimentaj celoj, ĉifradaj celoj, ludaj aŭ personaj celoj, kaj tiel plu.

Estas interesaj provoj prezenti kompletan bildon de tiuj subkategorioj de konstruitaj lingvoj. Ida Stria (2015) tiel pridiskutas la tipologion de Albani & Buonarotti (2001), kaj la uzon de la t.n. *Gnoli triangulo*. Bedaŭrinde, por distingi la subkategoriojn, oni bezonas uzi sociajn kaj kulturajn distingojn (ekzemple inter arto, scienco, religio, magio, ludo, ktp.) kiuj tute ne rilatas al la lingvoj mem, kaj tio certe estas problemo por sociolingvistikaj tipologioj.

Por solvi tiun problemon, mi proponas uzi konversaciajn modelojn, kiujn ekzemple uzis Lilli Papaloïzos (1992) por enkonduki funkciisman prezenton de la E-komunumo laŭ etnografia metodologio. Tiu konversacia modelo estas interesa por klarigi situaciojn kie pluraj

¹⁰ Ekzemple, la trajto *disigeo* fariĝas pozitiva por pontlingvoj (inkluzive de naciaj lingvoj uzataj internaciskale), por lingvoj de diasporoj, por kojneoj, k.a. ; kaj la trajto *disigeo* estas negativa ekzemple por dialektoj.

¹¹ Pri tiu ĉi demando, vidu ankaŭ Věra Barandovská-Frank (1995).

parolantoj interagas, sed oni ja povas ĝeneraligi tiun modelon por tipologiaj celoj. La tabelo 5 montras kombinojn de konversaciaj skemoj laŭ diversaj tipoj de konstruitaj lingvoj¹².

La analizo aplikas al situacio kie du homoj interparolas : Parolanto 1 (P¹) alparolas al Parolanto 2 (P²), kun eventuala observanto de la interŝanĝo (P³). Sed kiun lingvon ili scipovas kaj uzas ? Povas esti etnaj lingvoj (notitaj per minuskloj : a, b, c...) aŭ konstruita lingvo (X). La gepatra lingvo estas Lingvo 1 (L1), kaj la akirita aŭ lernita lingvo estas Lingvo 2 (L2).

Tabelo 5 – Tipologio bazita sur modelo de konversaciaj skemoj

Personaj lingvoj	P ¹	P ²
L1	a	a
L2	X	

Kaŝlingvoj	P ¹	P ²	P ³
L1	a	a	a
L2	X	X	

Fikciaj lingvoj	P ¹	P ²
L1	X	X
L2		

Inĝenieraj lingvoj	P ¹	P ²	P ³
L1	X	X	a
L2			X

Program-lingvoj	P ¹	P ²
L1	X	a
L2		X

Spiritismaj lingvoj	P ¹	P ²	P ³
L1	X	a	a
L2		X	

Helplingvoj	P ¹	P ²
L1	a	b
L2	X	X

Pentekosta lingvo	P ¹	P ²	P ³
L1	a	b	X
L2	X	X	

Koncerne la **personaj lingvoj**, notindas ke P¹ kreas la lingvon kiel artan verkon, kaj nur P¹ komprenas ĝin. Certe, la lingvo povas plaĉi al P², sed P² ne komprenas ĝin. Estas alie ĉe la **fikciaj lingvoj** : ili celas kredigi pri la ekzisto de denaskaj parolantoj (kvankam tute fikciaj), tiel ke la spektanto imagas ĉeesti aŭtentan interŝanĝon inter ili. La **program-lingvoj** ankaŭ supozas specialajn parolantojn. La informadika sistemo funkcias ĉi tie kiel P¹ : ĝi scipovas nur lingvon X, kaj P² estas la programisto kiu scipovas la programlingvon kaj sian etnan gepatran lingvon. Aliflanke, la **helplingvoj** necesigas enkonduki almenaŭ du etnajn lingvojn (a & b), kaj la helplingvo funkcias plej ofte kiel dua lingvo inter la parolantoj¹³.

¹² Jen kelkaj ekzemploj de lingvoj por tiuj lingvotipoj. Personaj lingvoj : la lingvo *Whammo* (de la artisto Öyvind Fahlström) ; Fikciaj lingvoj : *Na'vi* (de Paul Frommer, uzata en la filmo Avatar) ; Program-lingvoj : Basic, Python ; Helplingvoj : *Esperanto*, *Volapük*... ; Kaŝlingvoj : la lingvo de la ĝemelinaj Gibbons (Wallace, 1998) ; Inĝenieraj lingvoj : *Láadan* (de Suzette Haden Elgin) ; Spiritismaj lingvoj : la marsana lingvo de Helen Smith (Cifali, 1988) ; Pentekosta lingvo : temas pri spontanaj produktoj, sen oficiala normigo / Vd. Yaguello (2006).

¹³ Tio eĉ veras ankaŭ por E-denaskuloj, ĉar ĉiu el ili havas almenaŭ alian gepatran lingvon. Estas ankaŭ notinde ke povas esti aliaj situacioj por uzo de Esperanto (kaj ĝuste pro tio aperas i.a. la demando pri *krokodilado*).

La **kaŝlingvoj** laŭ-difine ne estas komprenataj de la observanto (P³), kiu ĉeestas la interŝanĝon. P¹ kaj P² uzas la kaŝlingvon, eĉ se ili ankaŭ scipovas komunan gepatran lingvon. La **inĝenieraj lingvoj** celas elprovi specifajn lingvistikajn hipotezojn, sed por serioze testi hipotezon, la parolantoj ideale devus uzi la lingvon kiel ekskluzivan denaskan lingvon, dum la lingvisto (P³) observus ilian konduton. La **spiritismaj lingvoj** supozas ke iu persono (P²) estas interpretisto de iu ne-fikcia estaĵo (spirito aŭ eksterterano) kiu mem scipovas nur X, kaj tiel efikas kiel *mediumo* inter la estaĵo kaj la observanto. **Pentekosta lingvo** estas elparolata lingvo (senkonscie konstruata), kiun la interparolantoj (se ili firme kredas je la miraklo) ŝajne komprenas, kaj kiun komprenas evidente ankaŭ la sankta spirito (P³), se tiu ĉi ekzistas.

Kompreneble, necesus plibonigi tiun modelon, esplori la rilatojn inter la kategorioj kaj konfronti ĝin al pli multe da ekzemploj de konstruitaj lingvoj, uzataj en la plej diversaj situacioj. Tamen, tiu aliro al la tipologiaj demandoj per konversaciaj skemoj povas helpi pli bone kompreni la apartan pozicion de la konstruitaj lingvoj en la ĝenerala sociolingvistika tipologio, kaj ankaŭ por klarigi iliajn apartajn lingvajn proprajojn laŭ la celata situacio. Per tiu metodo, oni espereble povos fine uzi tiujn diversajn specojn de tipologioj, kriterioj kaj subkategorioj por klarigi la principojn kiujn oni esploras en interlingvistiko.

Referencoj

Paolo ALBANI; Berlinghiero BUONARROTI (2001). *Dictionnaire des langues imaginaires 'Vortaro de la imagaj lingvoj'*. Parizo: Belles Lettres.

Věra BARANDOVSKÁ-FRANK (1995). *Enkonduka lernolibro de interlingvistiko*. Sibiu: Editura Universităţii.

Detlev BLANKE (1985). *Internationale Plansprachen : eine Einführung 'Internaciaj planlingvoj: Enkonduko'*. Sammlung Akademie-Verlag Sprache 34. Berlin: Akademie-Verlag.

Juliette BLEVINS (1995). *The Syllable in Phonological Theory 'La silabo en la fonologia teorio'*. En: J. Goldsmith (eld), *The Handbook of Phonological Theory 'La manlibro de la fonologia teorio'*. Oxford: Blackwell.

Cyril BROSCHE (2008). *Vortfarado el la vidpunktoj de la hindeŭropista lingvoscienco kaj de esperantologio*. Diplomalaboraĵo. Universitato Adam Mickiewicz.

Mireille CIFALI (1988). La fabrication du martien : genèse d'une langue imaginaire *'La fabrikado de la marsa : origino de imaga lingvo'*. *Langages*, n-ro 91, p. 39-60.

Louis COUTURAT; Léopold LEAU (1903). *Histoire de la langue universelle 'Historio de la universala lingvo'*. Parizo: Hachette.

Aleksandr Dmitrieviĉ DULIČENKO (1990). *Международные вспомогательные языки 'Internaciaj Helpaj lingvoj'*, Tallinn: Valgus.

Umberto ECO (1996). *La serĉado de la perfekta lingvo*. Pisa: Edistudio.

Federico GOBBO (2012). Alan Turing creator of Artificial Languages / Alan Turing kreinto de Artefaritaj Lingvoj. *InKoj*, n-ro 3(2), p. 181-194.

Nicole GUEUNIER (1995). Les contacts de langues dans les situations de la francophonie '*La kontaktoj inter lingvoj en la situacioj de la franclingva parolantaro*'. *Linx*, n-ro 33, p. 15-30. <<https://doi.org/10.3406/linx.1995.1389>>; lasta vizito: 31 Aŭg. 2020.

Ilona KOUTNY (2015). A typological description of Esperanto as a natural language '*Tipologia karakterizo de esperanto kiel natura lingvo*'. *JKI*, n-ro 10, p. 43-62.

Marie-Thérèse LLOANCY (1985). *Esperanto et jeu de mots dans l'oeuvre de Raymond Schwartz : 1894-1973*. Disertacio, Universitato de Parizo V.

John LYONS (1991). *Natural language and universal grammar* '*Natura lingvo kaj universala gramatiko*'. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Gaston MOCH (1897). *La question de la langue internationale et sa solution par l'Espéranto* '*La internacilingva demando kaj ĝia solvo per Esperanto*'. Paris: Giard & Brière.

Marcel MONNEROT-DUMAINE (1960). *Précis d'interlinguistique générale et spéciale* '*Studlibro pri ĝenerala kaj speciala interlingvistiko*'. Parizo: Librairie Maloine.

Arika OKRENT (2010). *In the land of invented languages* '*En la lando de la inventitaj lingvoj*'. New York: Spiegel & Grau Trade Paperbacks.

Lilli PAPALOÏZOS (1992). *Ethnographie de la communication dans un milieu social exolingue: le Centre Culturel Espérantiste de la Chaux-de-Fonds (Suisse)* '*Etnografio de la komunikado en socia ekzolingva medio: la Esperanto-Kulturcentro de la Chaux-de-Fonds (Svislando)*'. Bern: Peter Lang.

Mikael PARKVALL (2010). How European is Esperanto? A typological study '*Kiom eŭropeca estas Esperanto ? Tipologia studo*'. *LPLP*, n-ro 34(1), p. 63-79.

Claude PIRON (1994). *Le défi des langues – Du gâchis au bon sens* '*La lingva defio – De la fuŝado al la ĝusteco*'. Parizo: L'Harmattan.

William Alexander STEWART (1968). *A sociolinguistic typology for describing multilingualism* '*Sociolingvistika tipologio por priskribado de la plurlingvismo*'. En: J. A. Fishman, *Readings in the Sociology of Language*. The Hague: Mouton, p. 531-545.

Ida STRIA (2015). *Towards a linguistic worldview for artificial languages* '*Al la lingva bildo de la mondo por artefaritaj lingvoj*'. Disertacio, Universitato Adam Mickiewicz.

Marjorie WALLACE (1998). *The Silent Twins* '*La silentaj ĝemeloj*'. London: Vintage books.

Marina YAGUELLO (2006). *Les langues imaginaires* '*La imagaj lingvoj*'. Parizo: Ed. du Seuil.